

“NOESI”: L'INEXCUSABLE DEURE ÈTIC DEL FET DE PENSAR

José Vidal González Barredo

Professor de filosofia Institut Salvador Dalí (El Prat de Llobregat)

El repte davant una bona obra existent i un marc regulatiu en contra

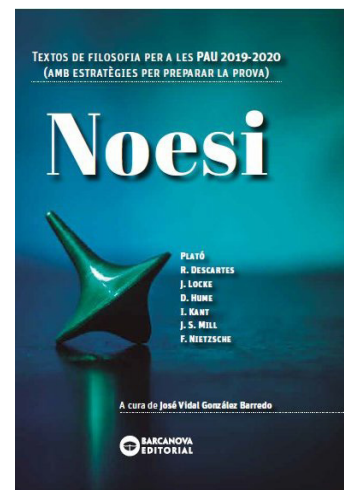
Quan vaig rebre la proposta de l'Editorial Barcanova d'encarregar-me de l'elaboració d'un llibre amb els textos de l'examen d'*Història de la Filosofia* de Selectivitat, em vaig quedar una mica perplex. D'una banda, ja existia una bona obra, *Ate-na*, amb unes traduccions de qualitat i unes introduccions als autors realitzades per professors de reconegut prestigi i amb una llarga experiència docent. D'altra banda, tot just s'acabava de treure la *Història de la Filosofia* de la part comuna dels exàmens de les PAU, de manera que quedava marginada injustament a una posició gairebé residual.

Immediatament la perplexitat va donar pas a la temptació: aquest llibre em donava l'oportunitat de completar un projecte que havia iniciat feia més de dotze anys i que m'havia permès anar elaborant els llibres de filosofia de quart de l'ESO, de primer i segon de batxillerat. Podia completar i tancar un cicle: tota la formació filosòfica de l'alumnat de secundària. Que malauradament la filosofia ja no tingués la mateixa presència a les PAU podia restar-li importància, però vaig pensar que també es podria convertir en un llibre de més abast, que posés a mans de qualsevol persona amb curiositat intel·lectual una selecció de textos d'alguns dels filòsofs més rellevants de la nostra tradició cultural guiats amb unes introduccions que els fessin fàcilment entenedors.

Què podia aportar de nou el meu llibre? Com es podria millorar una obra que ja era prou bona? En primer lloc, vaig afegir un capítol introductori on s'explicava no només quines eren les cinc preguntes de l'examen, sinó com es podien treballar els textos de la prova i quines estratègies es podien seguir per respondre les preguntes de la millor manera. És molt important que l'alumnat entengui que només una lectura atenta, comprensiva, reflexiva i crítica del text, l'habilita per fer una redacció correcta i completa de l'examen per tal que pugui assolir un bon resultat.

En segon lloc, a la introducció a cada un dels autors li vaig donar la forma d'una *guia de lectura*. Amb aquesta finalitat, vaig col·locar la selecció de textos que s'havien triat de cada autor pels exàmens seguint un ordre explicatiu sistemàtic que en permetés una millor comprensió. En comptes d'una introducció genèrica, s'acompanya l'estudiant en la seva lectura anticipant-li aquella part de la filosofia de l'autor que és la pertinent per entendre cada un dels textos seleccionats.

Per últim, vaig afegir dos apartats més per cada un dels autors al final d'aquesta *guia de lectura*. El primer, amb preguntes sobre la possible vigència dels problemes plantejats pels filòsofs en els textos (que pot ser útil per preparar l'última pregunta de l'examen). El segon, amb un model d'examen resolt perquè molt sovint alumnes i professors reclamen alguns exemples per guiar-se.

Com a conclusió, aquest llibre vol ser una eina pràctica que serveixi als estudiants per aprendre de manera autònoma, al professorat per ensenyar a la classe o a qualsevol persona interessada en la filosofia que ho vulgui fer pel seu compte.

Entre els marcs teòrics ideals i els perfils diversos de l'alumnat actual

L'elaboració d'aquest llibre, així com la dels meus llibres anteriors, s'inspira en la meua pràctica docent. En què consisteix ensenyar filosofia avui? No crec que sigui molt útil partir de marcs teòrics ideals i d'alumnes irrealment.

Tristament, hem viscut un greu deteriorament de les nostres condicions de treball causat per les retallades i ara podem constatar l'efecte demolidor que han tingut sobre la qualitat d'ensenyament: l'augment del nombre d'alumnes per classe, d'hores lectives i de presència al centre del professorat, la reducció econòmica en la dotació dels centres i la no creació dels nous que es necessitaven. Com a conseqüència, tenim espais sobreocupats i aules i centres mancats de manteniment i de recursos. Tenim un professorat exhaust que ha hagut de canviar la seva pràctica docent per poder sobreviure, que no disposa de temps per dedicar-se a les tasques que possibiliten el seguiment real de l'aprenentatge, que no pot actualitzar els continguts ni renovar les metodologies. Tenim un alumnat més divers i complex en aules massificades que no pot rebre l'atenció personalitzada d'un professorat desbordat per les demandes d'ajut.

L'administració educativa, aliena a aquesta realitat, dissenya marcs teòrics ideals i els pretén aplicar sense els mitjans ni els recursos necessaris, sense informar-ne les famílies ni formar el professorat i l'alumnat sobre el que se suposa que hauria de ser un canvi cultural en la concepció de l'educació. Tot queda

en paraules buides, més burocràcia i treball inútil, frustració de la comunitat educativa, falta de democràcia en la gestió dels centres i de participació en el procés de canvi. Al final, només milloraran les estadístiques que, al cap i a la fi, és l'únic que els importa de cara als mitjans de comunicació.

Tot això es produeix en un context cultural on el saber i la cultura no es promocionen des de les administracions públiques, on l'alumnat s'educa a través dels *mass media* i les xarxes socials, on el mateix procés educatiu se sotmet a les regles de l'economia de l'atenció dominades per l'exhibicionisme personal, el grotesc i la generació de conflictes. De la mateixa manera que l'acció de control dels mitjans de comunicació que hauria d'enfortir l'esfera pública de discussió racional i deliberativa ha estat substituïda per l'*infotainment*, el procés educatiu que hauria de formar una ciutadania culta, crítica, participativa i responsabilitzada socialment, tendeix a convertir-se en *edutainment*: no sabem si aprenem res però, oi que ens ho estem passant bé?

Gran part de l'alumnat i del professorat es troba a l'escola realitzant una activitat que jutgen gairebé inútil o sense sentit, que no serveix per al món ni la vida tal i com es concep pel *mainstream*. Aquest és el món en què vivim, cada vegada més complex i divers socialment i culturalment però, en canvi, dominat pels discursos simplistes i polaritzats, on cada un de nosaltres és assetjat per un bombardeig constant de missatges cada vegada més invasius que dificulten el pensament i el diàleg serè, que esgoten les nostres energies, la nostra capacitat d'atenció i de concentració.

Què és el que podem fer amb els mitjans que tenim i el context cultural en què vivim? No caure en el desànim, perquè la nostra tasca manté tot el seu sentit i es mostra tan necessària com sempre.

Aprendre a pensar pensant

Ensenyar filosofia és essencialment ensenyar a pensar i la millor manera d'aprendre a pensar és pensant. Hem de donar les eines per ajudar a entendre la filosofia a partir de la lectura dels textos dels propis filòsofs, però hi ha una tasca prèvia i complementària que consisteix a fomentar l'adquisició d'una sèrie d'habilitats bàsiques que s'hi han de posar un joc. Hem de generar curiositat intel·lectual que ha de substituir la xafarderia dominant. Hem de mostrar la importància de la reflexió sobre les paraules i sobre les idees que representen, valorar-ne la precisió, el rigor, la claredat i la concisió. Hem de fomentar l'escriptura filosòfica perquè escriure és la millor manera d'objectivar les nostres idees i de posar a prova, en un primer moment, el seu valor, coherència i consistència. Hem de crear les condicions ambientals de silenci, atenció i concentració. Primer, en el treball en solitari de l'escriptura per aprendre a escoltar-se a un mateix; després, en el treball col·laboratiu, per aprendre a escoltar els altres, a intercanviar idees, ampliar el nostre coneixement i tornar-lo a posar a prova. Per últim, hem d'incardinar aquesta reflexió filosòfica en els problemes intemporals però també amb els més immediats posant-la en connexió amb al bagatge experiencial de l'alumnat.

Fer filosofia és l'acció ètica de no renunciar al fet de pensar

Hem d'ensenyar a pensar perquè «no pensar», tal com deia Hannah Arendt, és l'arrel del «mal banal», perquè abdicar del pensament ens porta als totalitarismes, a la banalització del mal, a la irresponsabilitat ètica i política. En un temps d'incertesa i de mentides institucionals, pensar, més que mai, es revela com un compromís ètic irrenunciable, com el més important dels deures socials.

L'altre dia vaig veure un grafit amb només tres símbols: una interrogació, un igual i, a continuació, un taüt. Volia expressar la idea que *si dubtes estàs mort?* No és estrany que en un temps de fortes incerteses, de pors induïdes i complexitat creixent, hi hagi qui vulgui certes a les quals poder aferrar-se per poder sobreviure.

És vèncer aquesta tendència el nostre major repte com a ensenyants. Hem de ser capaços d'ensenyar a estimar la complexitat, el valor del dubte, el desig d'ampliar el nostre coneixement, l'obligació ètica que no siguin altres els que pensin per nosaltres. Si ho aconseguim, fer filosofia no serà només una activitat simplement teòrica, sinó que es convertirà en acció pràctica i mundana. És possible que puguem donar-li la volta al missatge del grafit per preguntar-nos: *deixar de pensar, de preguntar-se per les coses, és començar a morir?*